

דרכי אורה

משולחנו של רבינו הגדול מרן ראש הישיבה הגאון רבי מאיר צבי ברגמן שליט"א פרשת אמור תשפ"ה (78)

עונש כרת מ'לפני השם'

וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִלִּפְנֵי אֱלֹהֵי (כ"ב, ג)
 בפרש"י 'ונכרתה' [הנפש ההוא מלפני] יכול מצד זה לצד זה, יכרת ממקומו ויתיישב במקום אחר, ת"ל 'אני השם' בכל מקום אני עכ"ל.
 והנה למדנו כאן חידוש גדול עד כמה גלות מכפרת ולא רק גלות בבחינת נע ונד תהי' בארץ, אלא אף אם יתיישב במקום אחר הר"ז בחינת כרת ע"י שהוצרך לילך ממקומו הקבוע, והי' ס"ד שזהו כוונת התורה בעונש כרת שיכרת ממקומו וילך למקום אחר ויתיישב שם [ואפשר שהמקום גורם לחטא יעוין בדברי הרמב"ם בפ"ו מהלכות דעות ה"א] ואמנם כיון שהוסיפה התורה 'אני השם' אני בכל מקום, בע"כ שאין כוונת התורה על כרת מהמקום אלא כרת הנפש ואמנם צ"ע דאמאי איצטרך לזה 'אני השם' והא בקרא כתיב 'ונכרתה הנפש ההיא מלפני' וכיון שנא' 'מלפני' והרי ה' נמצא בכל מקום ובע"כ דהוא כרת הנפש ולמאי איצטרך 'אני השם', דלפי מה שהביא רש"י דרשא זו לא נלמד מתיבת 'לפני' אלא מאני השם'.

'אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד' (חידוש דין מ"ס' משך חכמה)

וְשׂוֹר אוֹ שֶׁהָ אִתּוֹ וְאֵת בְּנוֹ לֹא תִשְׁחָטוּ בְּיוֹם אֶחָד (ויקרא כ"ב, כ"ח)
 במשך חכמה כ' וז"ל: ג'ל כי אם נשחט א' בקו השוה וא' באופק הסמוך לציר הצפוני שידוע שהיום נתארך בכמה שעות, ודאי דמחשב על התהוות האיסור, היינו הנשחט ראשון, שאם נשחט האם בציר הצפוני שאז הוא עדיין יום ובקו השוה כבר ה' לילה, מותר לשחוט הבן בקו המשוה בלילה, כיון שהאם נשחטה ביום ובציר הצפוני אם יש לו עוד בן מותר לשחוט הבן בלילה, כן מותר לשחוט בקו המשוה בלילה, וברור. ואולי גם לזה מרמז ריבוי לשון 'לא תשחטו', דאף דא' שוחט מהם בהיתר, אמנם קאי על הבנים ומורה שכל הבנים יהיו שוים בהאיסור, ושנים ששוחטים ב' בנים יעברו בל"ת בזמן א' עכ"ל רבינו המשך חכמה.

נראה כוונת רבינו דבשחט האם בציר הצפוני שאז הוא עדיין יום ובקו השוה ה' אז כבר לילה, אסור לשחוט הבן בקו השוה עד שיחא לילה בקו הצפוני, אבל כשיחא לילה בקו הצפוני ושם מותר כבר לשחוט בנה, מותר לשחוט אז בן אחר שלה, דכיון דבציר הצפוני מותר לשחוט הבן כן מותר לשחוט גם בן האחר בזמן ההוא אפי' שזה באותה הלילה, שלפי החשבון של קו השוה נשחטה האם באותה הלילה מ"מ כשמתחלף היום ללילה בקו הצפוני ששם נשחטה ההאם והותר לשחוט בנה, הותר גם הבן הנמצא בקו השוה, וברור הוא בכוונתו.

וראיתי בתוצאה חדשה לס' משך חכמה שפי' בהגהות שם את דבריו ונראה שהבין בד' רבינו המשך חכמה שכשנשחט האם בציר הצפוני שאז הוא עדיין יום ובקו השוה כבר ה' לילה, מותר לשחוט מיד את הבן כשהוא נמצא בקו המשוה ששם לילה אעפ"י שבמקום שחיתת האם הוא יום, ולכן מותר לשחוט גם בציר הצפוני שהוא עדיין יום בן אחר כיון שמותר אז לשחוט בן בקו השוה, וכתב שם שלפ"ז מותר לשחוט אם עם ב' בנים ביום א' וזה דוקא משום ששחט ב' בנים עי"ש, ודבריו תמוהים, דאטו תלוי זה במציאות, ואם אין לה כעת בן בקו השוה אסור לשחוט בן בציר הצפוני מפני שזה ביום שחיתת האם, והאיך יתכן דבר כזה שמותר לשחוט באותו יום כיון שבקום אחר כעת לילה ושם שוחטין הבן, לענ"ד הוא דבר שלא ניתן להיאמר.

ואמנם כפי שכתבתי הוא נכון, והוא חידוש דין שכמה שעות בלילה שאז נהיה לילה בציר הצפוני ושם הותר לשחוט הבן, הותר ג"כ הבן הנמצא בקו השוה, אבל כל זמן שעוד לא נעשה לילה בקו הצפוני, ודאי אסור לשחוט בן השני בלילה כיון שכעת הוא יום במקום שחיתת האם, ונמצא כאילו במקום המשוה שוחטים הבן באותה לילה שנשחטה האם, אמנם כיון שהותר לשחוט הבן האחר בקו הצפוני כשנהי' שם לילה הותר גם בקו השוה ודוק.

(גליונות לס' משך חכמה)

בין קידוש השם, לחילול השם ח"ו

וְלֹא תַחֲלִלּוּ אֶת שֵׁם קִדְשִׁי וְנִקְדְּשִׁיתִי בַּתּוֹךְ גִּמְי' יִשְׂרָאֵל אֱלֹהֵי ה' מְקֻדָּשָׁם (כ"ב, ל"ב)

הפלומב'ע שבראש אנשי ה'מזרחי'

לֹא יִקְרָחוּ קִרְחָה בְּרֹאשָׁם וּפָאָת זָקָנָם לֹא יִגְלָחוּ וּבִכְשָׁרָם לֹא יִשְׁרְטוּ שְׂרָטָה (כ"א, ה)

כבר עמדו רבים לפרש מה דהוצרכה תורה להזהיר ביחוד את הכהנים על לאוין אלו שאף בישראל אסורין.

וראיתי בס' חידושי מהרי"ל דיסקין עה"ת שנתקשה בהמשך הפס' 'קדושים יהיו לאלקיהם ולא יחללו שם אלקיהם', דמשמע כיון שקדושים יהיו לכן לא יקרחו קרחה כדי שלא יחללו שם אלקיהם, אטו כל הקורח קרחה מחלל שם ה'. וכ' שם בזה"ל: ואמר הכתוב כן, דהנה כומרים שלהם עושים להם שינויים בראשם ובבשרם כדי שיהיו ניכרים לכל שהם כומרים, דבלא"ה אין ניכרים מפני שעושים כל התועבות שבעולם, אבל אתם הכהנים אינכם צריכים לעשות כן דבלא"ה קדושים יהיו, וניכרים מכח מעשיהם הטובים כי הם זרע בך ה', וכמ"ש וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך, ע"כ אין אתם צריכים לעשות קרחה או שרטת וכו' ודו"ק עכ"ל.

ונזכרתי ע"י דבריו זצ"ל מה ששמעתי מהגאון ר' אברהם אלי' מייזעס זצ"ל שהי' ראש ישיבה ב'ישיבת תורה ויראה' בירושלים ת"ו, וסיפר שאחרי מלחמה העולם השני' בצאתו מגלות סיביר הדווי' ה' מתגורר בפאריז הבירה, וחזר אחר רסטוראנ"ט (מסעדה) שמקפידים שם על כשרות שיוכל לסעוד שם בלא חששות, ולקחוהו לפלעציל (כיצר) המרכזי שהי' שם אולם אוכל גדול מואר ומקושט ושלט גדול מעל כל חזית הבנין 'כאן ניתן להשיג אוכל כשר', וכשנכנס לתוך הבית ראה שולחנות מלאים ועשרות רבות של אנשים יושבים ואוכלים לתיאבון. ר' אלי' מייזעס ביקש מא' המלצרים שרוצה ליכנס בתוך חדר המטבח כדי לברר אצל המבשלים על פרטי המאכלות ולהתרשם מסידורי הכשרות, ומיד הכניסוהו בחפץ לב וראש הטבחים דשם קיבלו בכבוד גדול והוציאו מן הסיר הגדול עוף שלם עם הפלאמב'ע של ההכשר כדי שתנוח דעתו של ר' אלי' זצ"ל, וכך דיבר איתו בנימוס והערכה ור' אלי' מאד נהנה על כך שאינם נוטרים טינה לחרדים האדוקים שמקשים עליהם ורוצים לוודא את נאמנותם ואדרבה הם מבינים זאת ומשתפים פעולה בסבלנות, ור' אלי' שאל את הטבח אם לא כועסים על מה שמכניס את הפלאמב'ע לתוך הקדירות שזה נגד חוקי ההיגיינה הממשלתיים כי הפלאמב'ע מלוכלך במשחטה, ויאמר לו הטבח: רבינא, שאתה תשאל שאלה זו? הרי רוצים שיבואו לסעוד כאן גם אנשים שרוצים לאכול כשר, ואם לא יהי' על הבשר הכשר את הפלאמב'ע, איך אוכל לדעת איזו חתיכת עוף היא הכשרה? [הרי בסיר יש גם לא כשר...], כך שמעתי מהגאון ר"א מייזעס זצ"ל בשעה שהגיע לארץ ישראל וראה את כל בעלי הכיפות הקטנות אנשי המזרחי, והסביר דכיון שהם מתרועעים עם החפשיים בחבורה א' ומתבשלים יחד בסיר א', לכן זקוקים הם להיכר על ראשו של כל א' מהם לומר שהוא החתיכה הכשרה בסיר הזה.

והן הן הדברים שאמר מהריל"ד זצ"ל וזהו ביאורו בפס' דכיון שהכומרים עושים כל התועבות יחד עם כל צאן מרעיתם, ומעתה האיך ידעו שהם הכומרים ולא האחרים, לכן זקוקים הם לקרחה בראשם ולשרוט בבשרם שזהו הפלאמב'ע כדי שיכירו בהם שהם כומרים, אבל לכהנים אמרה תורה אסור לכם לעשות שום סימן בגופכם, כי קדושים תהיו, פרושים תהיו, ותהיו זהירים ביותר מחילול שם שמים, ועי"ז יכירו אתכם שאתם הכהנים שומרי משמרת המקדש.

ראי' שענין חילול ה' אינו תלוי במה שעושה בפני בנ"א אחרים, אלא אפי' בינו לבין עצמו שאין מכיר בזה שום אדם הר"ז מחלל את השם, וע"ז הביא ראי' מאיסור שבועת שקר שאמרו ע"ז בספרא בפר' ויקרא (ס' שעה) עה"פ ונשבע על שקר' אי מה אלו ואלו מיוחדים דברים שאפשר לדעתן, דברים

שא"א לדעתם כגון המערב מים בין, מי גלוביא בשמן כו' ת"ל 'על שקר' על כל דבר שיש שקר ע"כ, וכ' הרמב"ם דלכך נאמר שם 'אני השם' אני הוא המבחין ויודע שאתה מחלל את שמי, כעין שאמרו בב"מ דס"א ב'אני ה' אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים' אני ה' שהבחנתי במצרים בין טיפה של בכור וכו', אני ה' המבחין, וכן אמרו בזקן 'ויראת מאלקך אני השם' דבר המסור ללב נאמר בו 'ויראת', והמכוון באני השם' המבחין ויודע, וע"ז הביא הרמב"ם ראי' ששייך חילול ה' אפי' בינו לבין עצמו.

ומעתה י"ל דרש"י והרמב"ם אמרו דבר אחד, ומ"ש רש"י 'ולא תחללו' לעבור על דברי מזידין ר"ל אפי' ביחיד ובפני עצמו, וזהו מה שהמשיך רש"י אח"כ על 'ונקדשת' יכול ביחיד, משום דקרא ד'לא תחללו' מזידין הוא אפי' בינו לבין עצמו וזהו חילול ה' בעובר במזיד כמ"ש הרמב"ם כל העובר מדעתו בלא אונס כו' בשאט נפש להכעיס הר"ז מחלל את ה', ואמנם מצות קידוש ה' עיקרה דוקא ברבים שנא' 'בתוך בני ישראל' [וכמ"ש הרמב"ם פ"ה מיסודי התורה ה"ב], ומ"מ מוסיף רש"י 'וכשהוא מוסר עצמו' ר"ל ברבים 'מוסר עצמו ע"מ למות', וכאן מחדש רש"י כי כמו שיש

חילול ה' בינו לבין עצמו - יש גם קידוש ה' בינו לבין עצמו כמ"ש הרמב"ם ולכן כשמוסר נפשו ע"מ למות הרי קידש את ה' בינו לבין עצמו, אלא דאינו מחוייב למסור נפשו אלא ברבים, אבל כשבין כך מוסר נפשו כיון שהי' המעשה ברבים, אז חייב לקדש את ה' גם בינו לבין עצמו וזהו מחייב למסור נפשו ע"מ למות ואז עושה לו נס, אבל כשמוסר נפשו ע"מ שיעשו לו נס א"כ חסר בקידוש ה' בינו לבין עצמו ולכן אינו ראוי שיעשו לו נס, ודוק היטב. ולמד רש"י זה בביאור ספא דקרא 'אני ה' מקדשכם' ויודע אני מחשבות אדם וצריך אתה לקדש ש"ש גם בפני עצמך ביחידות בלבד, וכמו שהביא הרמב"ם מקרא דשבועת שקר 'וחללת את שם אלקך אני השם'.

ובפרש"י 'ולא תחללו' לעבור על דברי מזידין, ממשמע שנאמר 'ולא תחללו' מה ת"ל 'ונקדשת' מסור עצמך וקדש שמי, יכול ביחיד ת"ל 'בתוך בני ישראל'. וכשהוא מוסר עצמו מוסר עצמו ע"מ למות שכל המוסר עצמו ע"מ הנס אין עושין לו נס, שכן מצונו בחנניה מישאל ועזריה שלא מסרו עצמם ע"מ הנס שנא' (דניאל ג') והן לא ידע להוא לך מלכא וגו' מציל ולא מציל ידיע ליהוי לך וגו' עכ"ל.

ואינו מובן מה בעי רש"י כאן לספר לנו שצריך למסור עצמו ע"מ למות משום שכל המוסר עצמו ע"מ הנס אין עושין לו נס, ומה שייכות דברים אלו לפי הפסוק, וגם הדברים עצמם צריכים טעם מה נ"מ במחשבתו והרי דברים שבלב אינם דברים ומ"מ מקדש את ה' במעשיו.

ונראה עפ"י מ"ש הרמב"ם (פ"ה מיסודי התורה ה"י) כל העובר מדעתו בלא אונס על א' מכל מצות האמורות בתורה בשאט נפש להכעיס הר"ז מחלל את השם ולפיכך נאמר בשבועת שקר 'וחללת את שם אלקך אני השם', ואם עבר בעשרה מישראל הר"ז חילל את השם ברבים, וכן כל הפורש מעבירה או עשה מצוה, לא מפני דבר בעולם לא פחד ולא יראה ולא לבקש כבוד אלא מפני הבורא ב"ה כמניעת יוסף הצדיק עצמו מאשת רבו הר"ז מקדש את השם עכ"ל, ויל"ד מאי מייתי הרמב"ם ראי' משבועת שקר לכל העובר מדעתו בלא אונס שיחשב מחלל את השם, והרי בשבועת שקר נאמר בקרא (לעיל יט, יב) ולא תשבעו בשמי לשקר וחללת את שם

אלקך אני ה', ושם הביא רש"י מדברי התו"כ 'ולא תשבעו בשמי' למה נאמר, לפי שנא' (שמות כו) 'לא תשא את שם ה' לשוא', יכול לא יהא חייב אלא על שם המיוחד, מניין לרבות כל הכינויין ת"ל 'לא תשבעו בשמי לשקר' כל שם שיש לי עכ"ל, ולכן ודאי הנשבע בשם ה' לשקר הוא מחלל אותו השם שנשבע בו, אבל מנלן להוכיח מזה שבכל עבירה שאדם עובר בשאט נפש הר"ז מחלל את השם וצ"ע.

וצ"ל דאח"כ הרמב"ם אינו מביא ראי' לדבריו על עצם ההלכה שכל העובר מדעתו על א' ממצות האמורות בתורה הר"ז מחלל את השם, דזה דבר פשוט אצלו וא"צ ראי' וכמ"ש אח"כ שהמונע עצמו מעבירה או עשה מצוה הר"ז מקדש את השם ולא הביא כאן שום ראי' לזה, רק הרמב"ם בא להביא

מכתב תנחומין מרבינו מרן שליט"א ע"פ האי גאון וצדיק, רבי יוסף נויבירט זצ"ל

מאיר צבי ברגמן

ישיבת רשב"י
זכרון מאיר, בני ברק

בס"ד, י' אייר ה'תשפ"ה

לכבוד בני משפחת ידידי וידיד בית אבא, הגאון רבי יוסף נויבירט זצ"ל.

צר לי כי מחמת שאיני בקו הבריאות, אין בכחי לבוא אליכם בעצמי כדי לנחמכם על פטירת אביכם הגדול, האי גברא רבא, גאון וצדיק, מרבין תורה ויראה, שהלך כל ימיו במסילת הישרים ונתרומם במעלות האדם השלם, להחזיק בג' עמודי העולם, תורה, ועבודה זו תפילה, וגמילות חסדים, להיות מייטיב ומועיל לאחריו. ה' צווחת וישפיל בך, שיהי' עיריל ושייף נפיק וגריס באורייתא תדירא, מימיו לא החזיק טיבותא לנפשי' והלך ישר כפי שעשהו אלו, פירות מפעליו הברוכים מעידים עליו נאמנה לפני ממ"ה הקב"ה.

גם זכה להיות חביב מאוד ובשכונת טובה למז"ח רבינו הגדול מרן זיע"א, שהפליג תמיד בשבחיו, בהיותו תלמיד חכם גדול שיראתו קודמת לחכמותו, שלם בצדקותו וביושר מידותיו התרומיות.

אחתום בברכת תנחומין, לכל בני המשפחה הרוממה, המקום ינחם אתכם בתוך שאר אבלי ציון, ולא תוסיפו לדאבה עוד. בהמשך כל פעליו הגדולים, בהרבצת תורה ויראה ובגמ"ח, עליהם מסר את נפשו, תנחמו בכפלים. אך ששון ושמחה ישיגכם ונסו יגון ואנחה.

י"א י"ג
א"א י"ג י"ג

אלוקי הקוצרים ואלוקי המלקטים

להתגיר.

ובזה יבואר מה שהפסיקה תורה כאן את פרשת המועדות כדי להזהיר על מתנות עניים, והנה בגמ' ר"ה דל"ב א' מנין שאומרים מלכיות תניא רבי אומר 'אני ה' אלהיכם ובחדש השביעי' זו מלכות, ופירש"י 'אני ה' אלהיכם' ד'לעני ולגר תעזוב' וסמך ליה 'בחדש השביעי זכרון תרועה', [זו מלכות] 'אני ה' אלהיכם' הוא לשון 'אני אדון לכם' עכ"ל, ובגמ' שם דט"ז א' אמרו לפני מלכיות כדי שתמליכוני עליכם, וכאן נתבאר בתורה שמתנות עניים הן הן מלכיות, כי דאגה לחבירך שאין לו וחסר לו הר"ז קבלת מלכות שמים, והכרה בזה שהוא אלוקי הקוצרים ואלוקי המלקטים, והיא ההקדמה למצות ראש השנה זכרון תרועה שענינו קבלת מלכותו.

ונראה שזהו המקור למנהג כל בית ישראל שהזכיר הרמב"ם (פ"ג מהל' תשובה ה"ד) שנהגו כל בית ישראל להרבות בצדקה ובמעשים טובים כו' מראש השנה ועד יוה"כ פ' יותר מכל השנה ע"ש שכ' שהוא כדי להכריע שיהי' רובו זכויות, ולהאמור ענין צדקה ומעשים טובים שבבין אדם לחבירו יש להם ערך מיוחד בימים אלו כיון שהימים ימי הנהגת המלוכה וחותמים במלכות בקדושה ובמשפט, ולכן יש ענין מיוחד לדאוג להזולת בימים אלו, ומה"ט כבר הודיע עזרא את העם וא"ל 'שלחו מנות לאין נכון לו' והרי התורה עצמה רמזה מלכויות בר"ה ע"י דאגה לעניים ולנצרכים.

ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדה בקצרך ולקט קצירך לא תלקט לעני ולגר תעזוב אתם אני ה' אלקיכם (כ"ג, כ"ב)

ובספורנו אני ה' אלקיכם - אלקי הקוצרים ואלוקי המלקטים וכו' עיי"ש.

נראה להוסיף ולפרש עפ"י לשון הספורנו, שנרמז כאן עיקר טעם החיוב ליתן צדקה ולגמול חסד עם העני, משום ששניכם כאחד עשויים בצלם אלקים והקב"ה 'אלוקי הקוצרים' הוא גם 'אלוקי המלקטים', ולכן יש כאן משום חילול ה' ח"ו להעלים עיניך מצרת עמיתך ומשום כבוד אלוך חייב אתה לסייע לו בשעת דחקו, כיון ששניכם עשויים בצלם האדון ב"ה, כמאחז"ל בתו"כ פר' קדושים ר"ע אומר 'ואהבת לרעך כמוך' זה כלל גדול בתורה, בן עזאי אומר 'זה ספר תולדות אדם' זה כלל גדול מזה, כי בצלם אלקים עשה את האדם וזהו עיקר המחייב במצוות שבין אדם לחבירו.

ויסוד לזה מד' הגמ' 'במות דמ"ז א' בגר שבא להתגיר והוא ברמב"ם (פי"ד מאיסור ב"ה ב):' ומודיעין אותו עיקרי הדת שהוא יחוד השם ואיסור עכו"ם ומאריכין בדבר הזה, ומודיעין אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות ואין מאריכין בדבר זה, ומודיעין אותו עון לקט שכחה ופיאה וכו' עיי"ש, ויש לדקדק על הלשון שאמרו 'ומודיעין אותו עון לקט שכחה ופיאה' והו"ל לומר 'ומודיעין אותו מצות לקט שכחה ופיאה', ונראה שאחרי שמאריכין עמו על ענין יחוד השם ואיסור עכו"ם צריך לבאר לו עון לקט שכחה ופיאה שהוא פגם בקבלת עול מלכות שמים, והוא יסוד גדול שצריך להודיעו לכל גר שבא